

POVODOM

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 52
Godina XXVI
Novembar, 2021.
[str. 5-14]

© Monos 2021

POVODOM

Nekoliko riječi prigodom osnivanja Spomen-zbirke 1992. - 1995. sa Spomen-sobom odbrane Gračanice

Edin Šaković

U okviru rada J.U. Bosanski kulturni centar Gračanica pokrenuta je inicijativa za prikupljanje muzejskog materijala i historijske građe iz razdoblja 1992.-1995. Planirano je da se od prikupljene građe formira posebna muzejska postavka – Spomen-soba odbrane Gračanice, namijenjena najširoj javnosti, dok bi se uz Spomen-sobu formirala i zbirka relevantne historijske građe o Gračanici i njenoj okolini u razdoblju 1992.-1995. (historijsko-dokumentaciona zbirka, namijenjena užoj, stručnoj javnosti). Nakon pripremnih aktivnosti, 1. septembra 2019. godine upućen je javni poziv za prikupljanje muzejske i historijske građe. Na taj poziv se do otvorenja postavke odazvalo 55-ero građana. Prikupljeni muzejski materijal je stručno obrađen i upisan u muzejske evidencije. U međuvremenu je adaptirana prostorija, te je uređena izložbena postavka. Spomen-soba je svečano otvorena 1. septembra 2021. godine (u povodu Dana 111./221. brdske brigade Gračanica). Pokrovitelj projekta bio je gradonačelnik grada Gračanica. Planirano je da se Spomen-soba koristi u kulturno-memorijalne, edukativne i druge svrhe, te da se stalno proširuje i dopunjava.

Ključne riječi: J.U. Bosanski kulturni centar Gračanica; Zavičajna muzejska zbirka; grad Gračanica; Agresija na Bosnu i Hercegovinu (1992.-1995.); Odbrambeno-oslobodilački rat; odbrana Gračanice; Spomen-soba; muzejska postavka.

U povodu obilježavanja 1. septembra – Dana 111./221. gračaničke brigade, svečano je otvorena *Spomen-soba odbrane Gračanice (1992.-1995.)*, kao posebna muzejska kolekcija, formirana u prostorijama i u okviru izložbene cjeline Zavičajne muzejske zbirke (koja djeluje pri J.U. Bosanski kulturni centar Gračanica). Spomen-soba predstavlja sastavni dio i segment

Rad na formiranju Spomen-sobe: zbrinjavanje muzejskog materijala - stručni saradnik za kulturno naslijeđe Edin Šaković sa pripravnicama Vahidom Halilčević i Medinom Ibrahimović

postojeće stalne postavke Zavičajne muzejske zbirke, ali je ujedno i zasebna cjelina.

Otvorenje ove spomen-sobe predstavlja ulazak u finalnu fazu jednoga projekta, koji je najavljen pet godina ranije, upravo na stranicama "Gračaničkog glasnika". Tada je, u 41. broju (maj 2016.), autor ovih redaka objavio prilog u kome je naglasio da očuvanje historijske i muzejske građe općenito predstavlja kulturnu i civilizacijsku potrebu, još više izraženu kada je u pitanju građa iz perioda odbrane Bosne i Hercegovine od agresije (1992.-1995.) – razdoblja koje predstavlja jednu od temeljnih vrijednosti svih onih koji se zalažu za opstojnost ove zemlje i njenih naroda. S obzirom da se historija tog razdoblja, uslijed specifičnih okolnosti i društvenih odnosa u savremenom bosanskohercegovačkom društvu ili prešućuje, ili jednostrano i tendenciozno predstavlja, pa i potpuno falsificira – navedena je potreba još izraženija.

U spomenutom prilogu istaknuto je da u proteklom periodu na prostoru Gračanice

nije postojala institucionalna briga o prikupljanju, obradi i čuvanju građe iz navedenog perioda. Istini za volju, još u toku rata 1992.-1995. pokrenute su aktivnosti na prikupljanju historijske građe za taj period (arhivske, muzejske i druge), pri čemu su nadležni organi i službe (od Ministarstva odbrane R BiH, pa do Štaba Vrhovne komande, odnosno Generalštaba Armije R BiH – preko svih potčinjenih instanci) naređivali i nalogali navedene aktivnosti, uz izradu preciznih propisa i uputstava. Već sredinom 1995. godine, 221. brdska brigada Gračanica (ranija 111. brigada) već je imala formiranu spomen-sobu, što je vidljivo iz jednog dokumenta Generalštaba. Sa završetkom rata i svim promjenama koje su uslijedile (ukidanje jedinica Armije R BiH, formiranje Vojske Federacije, a potom i Oružanih snaga BiH), malo ko je znao gdje je sva ta prikupljena građa završila i kakva je bila njezina sudbina. (Tek nedavno šira javnost je saznala za muzejsku postavku i depoe 2. puka Oružanih snaga BiH u kasarni

Dubrave, te inicijativu da to preraste u vojni muzej.)

U proteklih petnaestak godina, međutim, veći broj lokalnih zajednica širom Bosne i Hercegovine formirao je i otvorio različite muzejske zbirke i spomen-sobe, posvećene razdoblju Odbrambeno-oslobodilačkog rata (1992.-1995.). Sve one su pokazale svoje puno opravdanje, kako na historijsko-memorijalnom i edukativnom planu, tako i na onom razvojnom–doprinosu turističkoj ponudi dotičnog mjesta. To je bio i dodatni motiv da se sličan projekt inicira, pokrene i realizira u Gračanici.

Sama ideja da se napravi neka vrsta muzejske postavke, posvećene odbrani Gračanice 1992.-1995. postojala je već duže vrijeme, a povremeno su je isticali predstavnici boračkih organizacija, ratni komandanti i drugi učesnici tadašnjih zbivanja. Međutim, sve jeostajalo samo na ideji i usmenim prijedlozima. Inicijativa objavljena u 41. broju “Glasnika”, koliko nam je poznato, prvi je pokušaj da se takva ideja pismeno izloži i temeljitije obrazloži. U istom broju, inače, objavljen je i članak Menseure Mujkanović, kustosice Muzeja Tešanj, koja je opisala iskustva u realizaciji projekta spomen-sobe 1992.-1995. u Tešnju. Nadali smo se da će to biti neka vrsta poticaja za javnost Gračanice da snažnije podrži takav projekat. U međuvremenu je otvorena i spomen-soba u okviru J.U. Bosanski kulturni centar “Alija Izetbegović” u Kalesiji (2017.), prva takva muzejska postavka na prostoru Tuzlanskog kantona.

Spomenuta inicijativa za formiranje Spomen-zbirke 1992.-1995. i uređenje Spomen-sobe odbrane Gračanice prezentirana je i predstavnicima boračkih organizacija, koji su izrazili načelnu podršku. Razumijevanje je iskazala i općinska, odnosno gradska uprava. Konkretniji koraci su poduzeti 2018. godine, kada je rješenjem Gradonačelnika imenovan petočlani Radni tim za formiranje “Spomen-zbirke 1992.-1995.”, u koji je su ušli

predstavnici boračkih organizacija, gradske uprave i BKC-a.

Planirano je da se buduća *Spomen-zbirka 1992.-1995.* sastoji iz dva segmenta: Spomen-sobe odbrane Gračanice, kao muzejskog dijela, namijenjenog najširoj javnosti, te historijsko-dokumentacione zbirke, kao kolekcije relevantne historijske građe, koja će biti namijenjena užoj, stručnoj javnosti – za potrebe istraživačkih, publicističkih, edukativnih i sličnih projekata.

Poslije odgovarajućih pripremnih aktivnosti, 1. septembra 2019. godine (za Dan brigade) građanima je upućen Javni poziv za prikupljanje historijske i muzejske građe iz perioda Odbrambeno-oslobodilačkog rata. Do kraja iste godine odazvalo se tridesetak građana (što je, imajući u vidu sve okolnosti, sasvim pristojan broj). Početkom naredne godine prikupljeno je, obrađeno i evidentirano oko stotinjak muzejskih eksponata, kompletirana su izdanja ratne štampe Gračanice, prikupljen je veći broj različitih dokumenata i fotografija u fizičkoj i digitalnoj formi... Uz ponešto što se već nalazilo u fondusu Zavičajne muzejske zbirke, odnosno BKC-a, bila je to već sasvim dovoljna količina građe za formiranje spomen-sobe, ali i historijsko-dokumentacione zbirke uz nju. Dalje su slijedile aktivnosti na adaptaciji prostorije, nakon čega je trebalo pristupiti organiziranju same muzejske postavke Spomen-sobe. U međuvremenu, Budžetom grada Gračanica za 2020. godinu predviđena su i sredstva u iznosu od 5.000,00 KM, što je bilo dovoljno za realizaciju projekta – barem u jednoj početnoj, ali zaokruženoj fazi.

Nažalost, izbijanje pandemije Covid-19, restriktivne epidemiološke mjere i kriza koja je nastala kao posljedica svega toga znatno su usporili dinamiku predviđenih aktivnosti. Otvorenje Spomen-sobe prvobitno je bilo planirano za 25. maj 2020. godine, ali novonastale okolnosti taj su rok znatno prolongirale. Uslijed naglog smanjenja prihoda, u pitanje je došao i finansijski okvir, odnosno

Evidentiranje muzejskog materijala i upis u inventarnu knjigu

realizacija planirane budžetske stavke. Ipak, u međuvremenu se i dalje radilo na obradi, sređivanju i evidenciji prikupljenog materijala. U jesen 2020. godine, nakon što je osiguran dio potrebnih sredstava, izvršeno je pregrađivanje i adaptacija prostorije buduće spomen-sobe, nakon čega se pristupilo organizaciji muzejske postavke. Uporedo s tim, trebalo je izvršiti i kompletnu reorganizaciju stalne postavke *Zavičajne muzejske zbirke*, što je realizirano do ljeta 2021. godine.

Inače, kada se započelo s realizacijom ovoga projekta, bila je predviđena izrada i nabavka novoga muzejskog inventara (namjenski rađenih vitrina). Uslijed krize, prozročene pandemijom, od toga smo morali odustati, te smo bili primorani iskoristiti postojeći muzejski inventar s kojim smo od ranije raspolagali. Od novog materijala kupljene su samo četiri plastične lutke, na kojima su izložene autentične ratne uniforme. Sve ostalo moralo se improvizirati. Osim nabavke lutki, najveći dio troškova odnosio

se na štampu informativnih panoa i fotografija. Ukupni troškovi, na kraju, nisu prelazili ni 3.000 KM. Radi usporedbe, neke su druge lokalne zajednice u Bosni i Hercegovini za slične projekte ulagale i petostruko veće iznose.

Za cijelo to vrijeme, javljali su se i novi građani – donatori muzejskog materijala.

Muzejska kolekcija je obogaćena novim eksponatima, a također i zbirka historijske građe, kako u fizičkoj, tako i u digitalnoj formi. Neki značajniji eksponati su pristigli neposredno pred otvorenje same spomen-sobe, pa su pojedine cjeline bile dopunjene.

Kompletnu realizaciju postavke, uključujući i dizajn panoa i pratećeg materijala, izvršio je potpisnik ovih redova.

Ako ćemo govoriti o tome ko je zaslužan za formiranje ove Spomen-sobe i kome najviše treba zahvaliti – to su svakako gra-

đani koji su poklonili muzejsku i historijsku građu.

U trenutku kada smo pokrenuli ovu inicijativu, postojeći muzejski fundus Zavičajne muzejske zbirke Gračanica raspolagao je sa svega par predmeta iz razdoblja 1992.-1995. – uz još ponešto što se u samoj ustanovi moglo prikupiti. Autor ovih redaka je odlučio pokloniti svoju privatnu kolekciju militarije (materijal prikupljen isključivo s područja Gračanice), računajući na podršku kolega – ljudi okupljenih oko “Gračaničkog glasnika”, u prvom redu. I to je bilo to. Sve ostalo su, međutim, darovali građani – pedesetak i više njih, koji su se odazvali na spomenuti javni poziv. Najviše ih je, naravno, sa područja Gračanice, ali ima ih i sa prostora susjedne općine Doboj-Istok, pa čak i iz Tuzle. Među njima su mnogi bivši borci, pripadnici Armije R BiH, ratni vojni invalidi, “zlatni lji-ljani”, komandanti i oficiri, osoblje iz ratne bolnice i saniteta, majstori iz ratne namjenske proizvodnje, ratni reporteri, predstavnici ratnoga civilnog rukovodstva i organa uprave, te brojni drugi građani – civili, naposljetku i oni koji su, kao kolekcionari, čuvali i sačuvali dio muzejskog materijala i historijske građe.

Imena svih donatora javno su istaknuta na zidu Spomen-sobe, te upisana u odgovarajuću muzejsku evidenciju.

Najmanje što možemo učiniti jeste da spomenemo njihova imena i na ovome mjestu:

- Muharem Alihodžić
- Muhibija Aljić
- Nedžad Babajić
- Sead Bajić
- Edo Bećirović
- Hajrija Bećirović
- Mustafa Begić
- Aziz Bričić
- Bahrija Bričić
- Muhamed Čehajić
- Faruk Delić
- Omer Delić
- Besim Devedžić
- Rusmir Djedović

- Himzo Duraković
- Habib Džananović
- Hasan Gazibegović
- Esad Grbić
- Almir Gutić
- Džemila Hrvić
- Nihad Halilbegović
- Džemal Hamzić
- Omer Hamzić
- Ibrahim Hasanbegović
- Senad Ibrahimović
- Irfan Izeroski
- Adis Kruškić
- Zlatko Kuduzović
- Fahrudin Kurtović
- Amir Mašić
- Ševal Marmarac
- Bahrija Mehurić
- Bego Mehurić
- Šukrija Mujić
- Faruk Muratović
- Fikret Muslimović
- Armin Nurkić
- Ibrahim Nurkić
- Ševal Odošajić
- Mustafa Okić
- Nijaz Omerović
- Mahir Osmić
- Osman Puškar
- Jasmin Sirovica
- Himzo Smajilbašić
- Faruk Smajlović
- Safet Spahić
- Hanifa Sulejmanović
- Hasib Šarić
- Edin Šaković
- Muhibija Šestan
- Ibro Tataragić
- Amir Zejnilagić
- Lejla Žunić

Poslije završetka, odnosno otvorenja Spomen-sobe, muzejski materijal i historijsku građu poklonili su:

- Mustafa Bajić
- Enis Fazlić
- Hajra Hankušić

Spomen-soba odbrane Gračanice - današnji izgled

- Edin Hasić
- Zijad Mešanović
- Edvin Mujinović
- Erna i dr. Emir Softić
- Fahrudin Tukić

To je spisak do zaključenja ovoga teksta. On će vjerovatno biti i proširen – do izlaska ovog broja našeg Časopisa iz štampe, ali i kasnije. Veći broj drugih građana je, posjetivši i pogledavši Spomen-sobu, također obećao donirati muzejske predmete i drugu sačuvanu građu.

Neki od navedenih donatora poklonili su ili pozajmili na kopiranje po nekoliko dokumenata ili fotografija. Drugi su donosili i po pune kutije muzejske i dokumentacione građe.

Svima njima treba iskazati neizmjernu zahvalnost i sačuvati sjećanje na njih kao svojevrsne utemeljitelje ove muzejske postavke.

Jer, oni nisu poklanjali samo muzejsku i historijsku građu – mnogi od njih su poklo-

nili i dragocjene lične uspomene... To je nešto što se itekako mora cijeniti.

Podršku realizaciji ovog projekta pružio je njegov glavni – ujedno i jedini pokrovitelj, gradonačelnik Gračanice Nusret Helić, kome je pripala čast da svečano otvori Spomen-sobu. Tom prilikom, Gradonačelnik je obećao dalju podršku. Uz zahvalnost za do sada učinjeno, moramo istaći da ozbiljno računamo na to obećanje. Naime, dio prethodno prikupljene i u međuvremenu pristigle muzejske građe ostao je u depou, tako da se već sada ukazuje potreba za nabavkom novog izložbenog inventara i proširenjem postavke Spomen-sobe. Iskreno se nadamo da ćemo to realizirati u toku naredne, 2022. godine. Osim toga, samim prostorijama Zavičajne muzejske zbirke potrebna je odgovarajuća sanacija – popravka krova (koji na mjest, rješenje fizičke zaštite i osiguranja objekta, obnova sanitarnog čvora), a u planu imamo i "osvježavanje" postavke savremenijim sred-

stvima (npr. ugradnja display-a na kojima će se prikazivati odgovarajući vizualni i audio-vizualni sadržaji i sl.).

Zahvalnost, naravno, treba iskazati i boračkim organizacijama grada Gračanica, odnosno Organizaciji porodica šehida i poginulih boraca, Organizaciji Ratnih vojnih invalida, te Organizaciji demobilisanih boraca, kao i Udruženju dobitnika Ratnog priznanja "Zlatni ljiljan". Svi oni su pružili podršku ovom projektu, ne samo službenu (koja je već i sama po sebi bitna), već i konkretnu.

Otvorenjem i stavljanjem u funkciju Spomen-sobe, kako rekосmo, završena je prva i najvažnija faza projekta *Spomen-zbirka 1992.-1995.*, te je pozornost usmjerena na formiranje historijsko-dokumentacione zbirke, kao zasebnog, ali važnog pratećeg segmenta Spomen-sobe odbrane Gračanice. Ova cjelina će obuhvatiti historijsku građu u najširem smislu, dakle: dokumente i arhivalije, ratnu periodiku, publicistiku i štampu, relevantnu literaturu, kolekciju fotografija, tonske zapise i audiovizualnu građu itd. U protekle dvije godine prikupljena je značajna količina tog materijala (kako u digitalnoj, tako i fizičkoj formi). Sve to je potrebno razvrstati i srediti, zatim evidentirati, te zaštititi i pohraniti na sigurno, što će biti glavni zadatak u predstojećem periodu.

U međuvremenu je postignut i usmeni dogovor o saradnji sa predstavnicima Arhiva Tuzlanskog kantona u Tuzli, koji su izrazili interes za preuzimanje dijela prikupljene građe, u izvornom obliku ili kopiji. Sa svoje strane, Arhiv bi ponudio kopije relevantnih dokumenata i građe koju čuvaju u svom posjedu. Za takvu saradnju smo, naravno, više nego zainteresirani i u tom smislu ćemo u predstojećem periodu uputiti jedno pismo namjere i nacrt ugovora o saradnji. Sličnu saradnju nastojat ćemo uspostaviti i sa drugim ustanovama.

Značajnu pomoć u ovim aktivnostima predstavlja i donacija grupe Gračanlija koji

žive i rade u austrijskom gradu Graz, okupljenih oko kluba "Gračanica United". U povodu najavljenog otvorenja Spomen-sobe, oni su sakupili i uručili novac u iznosu od 500 KM za potrebe ove muzejske postavke. Bio je to, u neku ruku, prilog "na čelo" novootvorenoj Spomen-sobi, odnosno cjelokupnom projektu *Spomen-zbirka 1992.-1995.* Navedeni je iznos, u dogovoru s donatorima, odmah utrošen u nabavku najnužnije opreme i materijala za fizičko i digitalno arhiviranje, tako da se sa aktivnostima na sređivanju historijsko-dokumentacione zbirke moglo odmah početi. Planirano je da se glavnina posla na razvrstavanju i sređivanju postojećeg materijala (i u fizičkom, i digitalnom obliku) završi u nekoliko narednih mjeseci. Kod digitalnog materijala, nakon sređivanja, isti će se pohraniti na više medija, te dalje čuvati na sigurnom. Plan je, također, da se cjelokupan prikupljeni dokumentacioni materijal u fizičkom obliku istovremeno digitalizira, dok će se digitalne kopije važnijih dokumenata printati i na određeni način sortirati.

Završetkom poslova i zaokruživanjem historijsko-dokumentacione zbirke, ista će se na odgovarajući način prezentirati javnosti, te koristiti kao važan prateći segment *Spomen-sobe*.

Postavka *Spomen-sobe odbrane Gračanice* obuhvata raznovrsnu muzejsku građu koja svjedoči o ratu 1992.-1995. godine, uključujući: fotografije, dokumente, različitu vrstu vojne opreme, ostatke granata i projektila koji su padali na Gračanicu, vojne isprave i ambleme, lične predmete iz ratne svakodnevnice, ratne zastave, ratnu štampu i plakate... Na zidnim ploham, u pročeljima prostorije, upisana su imena 149 ubijenih i stradalih civila, te 325 šehida i poginulih boraca s područja Gračanice.

Sve to je izloženo u tematsko-hronološkom slijedu, svjedočeći o svemu onome što se na području Gračanice dešavalo od sredine 1991. pa sve do kraja 1995. godine.

Spomen-soba odbrane Gračanice - detalj

Spomen-soba, kao takva, služiti će kao historijsko-memorijalna cjelina koja će čuvati sjećanje i uspomenu na period od 1992. do 1995. godine, ali ujedno educirati mlađe naraštaje o svemu onome što se u navedenom razdoblju dešavalo u Gračanici, ali i u Bosni i Hercegovini uopće.

Po završetku rata, naime, prevladavalo je mišljenje da radi izgradnje budućnosti treba valjda zaboraviti prošlost, te je i cjelokupan period od 1992. do 1995. naprosto "prognan" iz školskih programa historije. Barem kada su većinski bošnjačke sredine u pitanju. Koliko je to pogubno, nije potrebno posebno govoriti: dovoljno se prisjetiti poznate izreke da oni koji ne poznaju vlastitu prošlost bivaju osuđeni da im se ona ponavlja. U proteklom stoljeću, ovdašnji narodi su to višestruko iskusili. Bošnjaci posebno.

Držimo, stoga, da je upoznavanje mladih s historijom navedenog perioda izuzetno značajno. Za početak, barem na ovakav način, kroz muzejsku postavku i njenu prezentaciju; u dogledno vrijeme i kroz organiziranje pri-

godnih radionica, te putem web-a i društvenih mreža – sve u cilju da mladi spoznaju ono o čemu ova *Spomen-soba* svjedoči. O hrabrosti i odlučnosti ovdašnjih ljudi da, skoro goloruki, stanu u odbranu vlastitih života, domova i slobode, u odbranu svog prava na postojanje i opstojnosti vlastite domovine. O inventivnosti i sposobnosti Gračanlija, koji u općoj oskudici i nedostatku oružja i municije sami pokreću izradu i proizvodnju minobacača, granata, mina. O zalaganju naroda i poduzetničkom duhu privrednika, koji u najtežim uvjetima rata osiguravaju finansiranje odbrane. O ljudima koji su uspjeli odbraniti vlastite domove i naselja, bez ijednog kvadratnog metra izgubljenog teritorija – ali i ljudima koji su među prvima krenuli komšijama u pomoć, dajući velik doprinos odbrani Bosne i Hercegovine na brojnim drugim bojištima, od Gradačca i Posavine preko Sapne i Teočaka pa sve do Olova, Crnoriječke visoravni, Igmana. O borcima i jedinicama koji iz rata izadoše čista obraza, bez ijednog osuđenog, optuženog ili osumnjičenog za ratne

zločine; o sredini koja je sačuvala obje crkve u gradu kroz najteža vremena, kada su džamije širom Bosne i Hercegovine namjerno rušene i zatirane...

Sve te činjenice, na koje svaki stanovnik grada Gračanica može i treba biti ponosan, na odgovarajući način su ilustrirane kroz postavku Spomen-sobe.

Naša je nada da će mladi bar nešto od toga spoznati i naučiti. No, još jedan cilj imamo u vidu – da mladi iz svega izloženog spoznaju i pravu narav rata: surovu, brutalnu i tragičnu. Samo tako shvatit će, razumjeti i znati da cijene ono što su prethodne generacije vlastitom žrtvom i zalaganjem postigle, ali i da budu sretni što žive u vremenu mira. Na poslijetku, poslužiti ćemo se riječima jednoga nekadašnjeg borca iz Gračanice: trideset godina stanja u kome živimo, sa svim njegovim izazovima, mukama i poteškoćama – bolje je od tri dana rata.

SUMMARY

A FEW WORDS ON THE OCCASION OF THE FOUNDING OF THE MEMORIAL COLLECTION 1992-1995 WITH THE MEMORIAL ROOM OF THE DEFENSE OF GRAČANICA

Within the activities of the public institution The Bosnian Cultural Center Gračanica has launched an initiative to collect museum material and historical documents from the 1992-1995 period. It is planned to form a special museum exhibit from the collected material – a memorial room commemorating the defense of Gračanica, intended for the general public, while a collection of relevant historical documents on Gračanica and its surroundings in the 1992-1995 period would be formed next to the planned memorial room (a historical-documentary collection, intended for the narrower, professional public). After the preparatory activities a public invitation to collect museum and historical material was sent out on the 1st of September 2019. Until the opening of the exhibition 55 citizens responded to that invitation. The collected museum material was professionally processed and entered into the museum records. In the meantime, the room itself had been renovated and an exhibition set-up was arranged. The memorial room was ceremoniously opened on the 1st of September 2021 (on the occasion of the Day of the 11th/21st mountain brigade Gračanica). This project was sponsored by the mayor of Gračanica. It is planned that the memorial room will be used for cultural and commemorative, educational and other purposes, and it will be constantly expanded and supplemented.

